

УДК 339.92

Кривов'язюк І.В.*кандидат економічних наук,
професор кафедри економіки та підприємництва
Луцького національного технічного університету***СУЧАСНЕ ТРАКТУВАННЯ ТА ДИНАМІЗМ РОЗВИТКУ СЕКТОРУ
ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ СВІТУ****MODERN INTERPRETATION AND DEVELOPMENT DYNAMISM OF SECTOR
OF TRANSNATIONAL CORPORATIONS OF THE WORLD****АНОТАЦІЯ**

У статті розкрито сутність та проведено аналіз функціонування та розвитку сектору транснаціональних корпорацій. Запропоновано авторське тлумачення поняття «транснаціональна корпорація» (ТНК). Виокремлено ТОП-10 найбільших ТНК світу за обсягами продажу, прибутку, розмірами активів, ринковою вартістю та обсягами капіталізації. Представлено ТОП-10 країн за кількістю ТНК. Визначено потоки та динаміку прямих іноземних інвестицій у межах ТНК у регіональному розрізі. Визначено пріоритетні галузі діяльності ТНК станом на 2016 р. Окреслено ТНК, що діють на території України. Розкрито роль транснаціоналізації в розвитку сучасної економіки України.

Ключові слова: транснаціональна корпорація, ТОП-2000, прямі іноземні інвестиції, транснаціоналізація, світова економіка.

АННОТАЦИЯ

В статье раскрыта сущность и проведен анализ функционирования и развития сектора транснациональных корпораций. Предложено авторское толкование понятия «транснациональная корпорация». Выделены ТОП-10 крупнейших ТНК мира по объемам продаж, прибыли, размеру активов, рыночной стоимости и объемам капитализации. Представлено ТОП-10 стран по количеству ТНК. Определены потоки и динамику прямых иностранных инвестиций в рамках ТНК в региональном разрезе. Определены приоритетные области деятельности ТНК состоянию на 2016 год. Определены ТНК, действующие на территории Украины. Раскрыта роль транснационализации в развитии современной экономики Украины.

Ключевые слова: транснациональная корпорация, ТОП-2000, прямые иностранные инвестиции, транснационализация, мировая экономика.

ANNOTATION

The essence of the functioning and development of the sector of transnational corporations was revealed and its analysis was made in the article. The author's interpretation of the term "transnational corporation" (TNC) was suggested. The top 10 largest TNCs of the world were determined in terms of sales, profits, assets size, market value and volume of capitalization. The top 10 countries by number of transnational corporations were presented. Flows and dynamics of foreign direct investments within the TNC by the region were defined. The priority branches of activity of TNCs as of 2016 were defined. TNCs that operate in Ukraine were outlined. The role of transnationalization in the development of modern economy of Ukraine was revealed.

Keywords: transnational corporation, TOP-2000, foreign direct investments, transnationalization, world economy.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток інтеграційних процесів, формування глобального економічного простору призвели до укрупнення великих компаній та спричинили виникнення об'єднань підприємств – транснаціональних корпорацій, які нині найбільшою мірою визначають динаміку, структуру та рівень конкурентоспроможності товарів і послуг на світовому ринку.

Незважаючи на кризові явища і процеси, які супроводжують нині світогосподарські процеси, сектор транснаціональних корпорацій світу зазнає динамічних змін, які свідчать про зростання його ролі в розвитку національних економік. Водночас поступово змінюються пріоритети інвестування напрямів діяльності ТНК, утрачають свою вагу харчова та автомобілебудівна промисловість.

Вивчення процесів, які супроводжують розвиток сектору ТНК, пошук причин зміни виявлених тенденцій, а також необхідність розкриття ролі транснаціоналізації в розвитку сучасної економіки України визначають актуальність досліджуваної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових доробках учених сучасності проблематика визначення сутності транснаціоналізації, аналізу діяльності ТНК, їх місце і роль у розвитку національних економік розкрито достатньо повно. Зокрема, Г. Бак [1] визначає фактори, які зумовлюють лідерство ТНК, та аналізує динаміку найбільш потужних фармацевтичних компаній світу. І. Камінська [2] звертає увагу на необхідність формування фінансової спроможності регіонів, що неможливо без вивчення процесів євроінтеграції та впливу ТНК. П. Мекшун [5] розкриває можливості та загрози транснаціоналізації економіки. С. Мікаелян [6] звертає увагу на важливість участі ТНК у процесі виробництва високотехнологічної продукції. І. Пенська [8] показує особливості впливу ТНК на економіку України. Н. Ракітіна [9] досліджує питання конкурентоспроможності ТНК. І. Скавронська та О. Мадараш [10], Є. Терехов [11; 12] указують на місце і роль ТНК у розвитку національних економік світу. Н. Чумак [13] розкриває проблемні аспекти діяльності ТНК в Україні. А. Щербак [14] окреслює взаємозв'язок глобалізації та діяльності ТНК у світовій економіці. Разом із тим діяльність ТНК нині неможливо розглядати поза розгортанням кризових явищ [3; 4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, як показує аналіз досліджуваних публікацій, понятійний апарат транснаціоналізації потребує подальшого розвитку, а динамізм сектору ТНК світу – подальшого вивчення через швидкоплинність ринкового середовища, поширення кризових явищ,

зміни світового лідерства, а також через необхідність визначення ролі транснаціоналізації в розвитку сучасної економіки України.

Мета статті полягає в уточненні сутності поняття «транснаціональна корпорація»; виокремленні ТОП-10 ТНК світу, ТОП-10 країн за кількістю ТНК; визначенні потоків та динаміки прямих іноземних інвестицій у межах ТНК у регіональному розрізі; встановленні пріоритетних галузей діяльності ТНК; розкритті ролі транснаціоналізації в розвитку сучасної економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існує безліч підходів до тлумачення поняття «транснаціональна корпорація». У табл. 1 нами узагальнено його тлумачення в міжнародній практиці, а також із позицій функціонування господарських одиниць та встановлених ними цілей.

Уважаємо, що під поняттям «транснаціональна корпорація» слід розуміти сучасну форму міжнародної корпорації, що володіє зарубіжними активами, які отримані на основі прямих іноземних інвестицій, здійснює спільну політику контролю закордонних комплексів виробництва та розподілу продукції з єдиного центру материнської компанії з країни базування, функціонує на принципах корпоративної власності і суттєво впливає на визначену економічну сферу принаймні декількох країн світу.

На практиці виділяють низку характерних ознак, за якими в сучасних умовах розпізнають ТНК: річний оборот становить більше \$1 млрд.; філії/дочірні компанії знаходяться не менш як у двох країнах світу; частка закордонних активів становить 25–30% у загальній їх вартості; 1/5–1/3 загального обороту компанії походить із зовнішніх ринків.

Вплив ТНК на національні економіки є настільки всеосяжним, що опиратись йому практично неможливо. Так, за даними журналу Fortune, у 500 найбільших ТНК світу працює 65 млн. осіб, які представляють 36 країн. Обсяг

виручки від реалізації продукції зазначеними компаніями становить \$31,2 трлн., а отриманий прибуток – \$1,7 трлн. [16].

Роль ТНК у сучасному світовому господарстві оцінюють за допомогою таких показників:

- ТНК контролюють приблизно 2/3 світової торгівлі, причому 40% цієї торгівлі здійснюється всередині ТНК, тобто вона відбувається не за ринковими цінами, а за так званими трансфертними цінами, які формуються не під тиском ринку, а завдяки довгостроковій політиці материнської корпорації;

- на ТНК припадає близько половини світового промислового виробництва;

- на підприємствах ТНК працює приблизно 10% усіх зайнятих у несільськогосподарському виробництві (із них майже 60% працюють у материнських компаніях, 40% – у дочірніх підприємствах);

- ТНК контролюють приблизно 4/5 усіх наявних у світі патентів, ліцензій і ноу-хау (має вагоме значення у світових НДіДКР).

За даними рейтингу FORBES GLOBAL 2000 (2016), до переліку найбільших компаній світу, які визначаються на основі композитивного рахунку таких рівноважених критеріїв, як обсяг продажу, прибуток, активи та ринкова вартість, потрапили компанії із 63 країн. Обсяги продажу ТНК становили понад \$35 трлн., отриманий ними прибуток – \$2,4 трлн., наявні активи – \$162 трлн., а їх загальна ринкова вартість – \$44 трлн. [15]. Уперше рейтинг очолили китайські банки: Промисловий і комерційний банк Китаю, Будівельний банк Китаю, а також Сільськогосподарський банк Китаю (табл. 2).

Аналіз статистичної інформації, представленій в міжнародних базах даних [15], дає змогу виявити розподіл ТОП-2000 ТНК у світі. Українські компанії у даному списку не представлені, хоча є представники таких країн, як Аргентина, Венесуела, В'єтнам, Данія, Індія, Індонезія, Казахстан, Марокко, Нігерія, Румунія, Філіппіни, Чилі. США представляє 540 компа-

Таблиця 1

Трактування поняття «транснаціональна корпорація» [5; 10; 11; 17]

Автор	Тлумачення поняття
Конференція ООН із торгівлі та розвитку (ЮНКТАД)	Транснаціональна корпорація – це підприємство, що об'єднує юридичних осіб будь-яких організаційно-правових форм і видів діяльності в двох чи більше країнах і провадить єдину політику та загальну стратегію завдяки одному або декільком центрам прийняття рішень
Конвенція «Про транснаціональні корпорації»	Транснаціональна корпорація – це транснаціональне утворення будь-якої організаційно-правової форми, що складається з юридичних осіб двох і більше країн
Є.М. Терехов	Транснаціональна компанія – це підприємство, яке походить з однієї країни та вкладає ресурси в розширення своєї діяльності на міжнародному ринку шляхом заснування дочірніх компаній, відкриття філій в інших країнах із метою отримання найвигодніших умов господарської діяльності, що, своєю чергою, призводить до максимізації прибутку компанії та підвищення економічного впливу компанії на національні економічні системи світу
П.В. Мекшун	Транснаціональна корпорація – це міжнародна економічна структура, що має господарські одиниці у двох або більше країнах незалежно від юридичної форми і сфери діяльності, проводить узгоджену політику, втілює у життя загальну стратегію через один або декілька управлінських центрів із метою одержання максимального прибутку

ній, Японію – 219, Китай – 200, Великобританію – 92, Південну Корею – 67, Францію – 61, Індію – 56, Канаду – 53, Німеччину – 50, Гонконг – 49 компаній.

Підтримуючи оборот капіталів, людей і технологій, ТНК вищеназваних країн значною мірою сприяють економічному зростанню і розвитку приймаючих національних економік, включаючи: зменшення гостроти валютного дефіциту, пов'язаного з імпортом, що означає перенесення в інші країни хоча б частини виробництва, продукцію котрого вони досі імпортували; підвищення культури ведення бізнесу та споживання товарів і послуг згідно з міжнародними стандартами; забезпечення додаткових робочих місць місцевому населенню, що особливо важливо для країн, де прихід трудомістких потужностей дасть можливість використовувати переважно фізичну, а не машинну працю [10, с. 199].

Водночас ТНК прагнуть прибутків за рахунок ренти і монополістичних переваг у певних країнах, інколи навіть використовуючи бюджетні фонди держав свого походження для експансії. Таким гравцям важливий доступ до сировинних ресурсів і транспортних систем приймаючої країни. Країни третього світу від розвинених відрізняє нездатність повністю забрати ренту в того, хто користується їхніми природними ресурсами. Дохід акумулюють чужі ТНК, а вони самі залишаються бідними й відсталими.

Суттєвий вплив на розвиток національних економік має рух прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Так, глобальні потоки ПІІ у 2015 р. зросли на 38%, до \$1,76 трлн., і досягли свого найвищого рівня порівняно з 2007 р. [18, с. 2]. Різке зростання транскордонних злиттів і поглинань призвело до зміни показника з \$432 млрд. у 2014 р. до \$721 млрд. у 2015 р.

Ці придбання були частково зумовлені корпоративними реорганізаціями (тобто змінами правового характеру або в структурі власності багатонаціональних підприємств, у тому числі податкових інверсій). У 2016 р. очікується, що потоки ПІІ скоротяться на 10–15%, що відображає нестабільність світової економіки, неврівноваженість сукупного попиту, непослідовність політики щодо припинення податкових інверсій угод і різкий спад в ТНК прибутку. Підвищені геополітичні ризики і регіональна напруженість може ще більше посилити очікуваний спад. Потоки ПІІ, ймовірно, знизяться як у розвинених, так і серед країн, що розвиваються. У середньостроковій перспективі глобальні потоки ПІІ перевищать \$1,8 трлн. у 2018 р.

Динаміка ПІІ в 2013–2015 рр. у розрізі регіонів світу вказує на такі тенденції [18, с. 4]:

– у країнах Азії спостерігається динамічне зростання обсягів інвестування. Так, у 2013 р. ПІІ становили \$431 млрд., у 2014 р. – \$468 млрд., у 2015 р. – \$541 млрд.;

– у країнах Європи спостерігається нестійка зміна обсягів інвестування. Так, у 2013 р. ПІІ становили \$323 млрд., у 2014 р. – \$306 млрд., у 2015 р. – \$504 млрд.;

– у країнах Північної Америки також спостерігається нестійка зміна обсягів інвестування. Так, у 2013 році ПІІ становили \$283 млрд., у 2014 р. – \$165 млрд., у 2015 р. – \$429 млрд.;

– у країнах Латинської Америки та Карибах спостерігається падіння обсягів інвестування. Так, у 2013 р. ПІІ становили \$176 млрд., у 2014 р. – \$170 млрд., у 2015 р. – \$168 млрд.;

– у країнах Африки спостерігається нестійка зміна обсягів інвестування. Так, у 2013 р. ПІІ становили \$52 млрд., у 2014 р. – \$58 млрд., у 2015 р. – \$54 млрд.;

Таблиця 2

ТОП-10 найбільших ТНК світу [15]

Ранг	Компанія	Країна	Рік заснування	Сфера діяльності	Обсяги продажу (місце)	Прибуток (місце)	Активи (місце)	Ринкова вартість (місце)	Капіталізація на 01.05.2016, \$млрд.
1	ICBS	Китай	1984	Банківська	13	2	1	25	198,0
2	China Konstruktion Bank	Китай	1954	Банківська	21	3	4	34	162,8
3	Agricultural Bank of China	Китай	1951	Банківська	27	4	4	38	152,7
4	Berkshire Hathaway	США	1955	Інвестиційні послуги	10	6	56	5	360,1
5	JPMorgan Chase	США	1799	Банківська	50	7	8	13	234,2
6	Bank of China	Китай	1912	Банківська	35	5	5	44	143,0
7	Wells Fargo	США	1852	Банківська	60	8	13	10	256,0
8	Apple	США	1976	Комп'ютерне обладнання	8	1	99	1	586,0
9	Exxon Mobil	США	1859	Видобування нафти і газу	6	17	88	4	363,3
10	Toyota Motor	Японія	1937	Автомобілебудування	7	10	74	30	177,0

– у країнах транзитивної економіки спостерігається значне падіння обсягів інвестування. Так, у 2013 р. ПІІ становили \$85 млрд., у 2014 р. – \$56 млрд., у 2015 р. – \$35 млрд.

Різке зростання транскордонних злиттів протягом 2015 р. було основним чинником зростання потоків ПІІ в країнах із розвинутою економікою. Активність особливо яскраво проявляється в США, де чистий обсяг продажів виріс з \$17 млрд. у 2014 р. до \$299 млрд. у 2015 р. Збільшення потоків ПІІ в Азії контрастують із більш скромними характеристиками в інших регіонах, що розвиваються. Інвестиційні потоки впали в Африці (на 7%, до \$54 млрд.), Латинській Америці і країнах Карибського басейну (на 2%, до \$168 млрд.), а також у країнах із перехідною економікою (на 38%, до \$35 млрд.).

Окрім ПІІ, важливим джерелом фінансування діяльності та розвитку бізнесу ТНК є випуск цінних паперів [7].

У рейтингу ТОП-20 країн, що залучали найбільше ПІІ, у 2015 р. перебували [18, с. 5]: США, Гонконг, Китай, Ірландія, Нідерланди, Швейцарія, Сінгапур, Бразилія, Канада, Індія, Франція, Великобританія, Німеччина, Бельгія, Мексика, Люксембург, Австралія, Італія, Чилі, Туреччина.

Вплив ТНК на світову економіку носить дуалістичний характер. З одного боку, ТНК є наслідком (продуктом) міжнародних економічних відносин, що динамічно розвиваються, а з іншого – самі виступають потужним механізмом впливу на них, формуючи нові та видозмінюючи наявні [8, с. 117].

Основними галузями діяльності ТНК, за даними FORBES GLOBAL 2000, на 2016 р. є [15]: банківська справа (279 ТНК); електроенергетика (85 ТНК); нерухомість (83 ТНК); інвести-

ційні послуги (80 ТНК); видобування нафти і газу (79 ТНК); хімічна промисловість (59 ТНК); телекомунікації (58 ТНК), будівельні послуги (50 ТНК), страхування (46 ТНК) та фармацевтика (45 ТНК). На ці галузі припадає 43,2% ТНК. Отримана інформація значно розширює уяву про сфери домінування ТНК на світовому ринку, адже в більшості публікацій зазначено про пріоритетність вкладання коштів в електронну та автомобілебудівну, хімічну та фармацевтичну, а також харчову промисловість. Остання, зокрема, займає 11-ту позицію в рейтингу галузей (42 ТНК).

Активність ТНК та приплив прямих іноземних інвестицій в Україну значно поступається іншим країнам Східної Європи і СНД. Але Україна лишається привабливою для діяльності ТНК. Так, глобальними компаніями привабленими визначено такі сектори економіки регіонів України [13, с. 720]:

– виробництво тютюнових виробів: ТНК Japan Tabacco International, Imperial Tabacco Group, Philip Morris, В.А.Т.;

– пиво, безалкогольні напої: ТНК Coca-Cola, Pepsi, (вкуп «Сандори»), Orangina Group (вкуп «Росинки»);

– переробка олійних та зернових культур: компанії Bunge (вкуп елеваторів, контроль над експортом зерна; ТМ «Олейна», «Щедрий дар» тощо);

– переробка молока: ТНК Groupe Lactalis, Bel Group, Danone (Франція), Юнімілк (Росія);

– виробництво кондитерських виробів (шоколаду) та концентрованих харчових продуктів: ТНК Nestle (ТМ «Світоч», «Торчин-продукт», «Крафт Фудз» (ТМ «Корона») та ін.;

– виробництво продуктів побутової хімії та парфумерії: ТНК Procter&Gamble (США).

Таблиця 3

Роль транснаціоналізації в розвитку сучасної національної економічної системи України [12]

Позитивні риси	Негативні риси
Зростання ролі міжнародних утворень – альянсів на основі об'єднання зусиль різних ТНК	Зростання контролю над розподілом продукції на світових ринках
Міжнародна спеціалізація на базі взаємопроникнення капіталу	Посилення конкуренції на внутрішньому ринку, занепад вітчизняного виробника
Формування міжнародних галузевих та господарських територіальних одиниць (кластерів)	Поступова руйнація національного економічного державного суверенітету – поява наднаціональних економічних утворень – ТНК
Вирівнювання національних відтворювальних виробничих структур	Різке зростання транскордонного злиття і поглинання вітчизняних компаній
Свобода пересування робочої сили, капіталу, засобів виробництва, товарів і послуг, об'єктів інтелектуальної власності	Розташування на території держави трудомістких, енергомістких та матеріаломістких, екологічно небезпечних виробництв
Доступ до більш якісних і дешевих ресурсів	Відтік капіталу, перерахунок прибутку в промислово-розвинуті країни
Розвиток науково-технічної сфери	Уникнення оподаткування прибутку
Розширення інноваційної діяльності	Розподіл фінансових ресурсів країни між крупними ТНК з обмеженим фінансуванням середнього бізнесу
Якісний розвиток виробництва країни	Занепад галузей економіки, які не є привабливими для ТНК
Посилення ролі держави (країни-базування ТНК) у міжнародному просторі	Вплив ТНК на економічну владу країни

Процеси транснаціоналізації несуть як позитивний, так і негативний вплив на національну економічну систему України (табл. 3).

Висновки. Сучасна наукова думка, яка вивчає процеси транснаціоналізації економіки, вимагає вдосконалення сутності використовуваних у ній понять, зокрема ТНК, під якою слід розуміти форму міжнародної корпорації, що володіє зарубіжними активами, які отримані на основі ПІІ, яка передбачає реалізацію спільної політики контролю виробництва та розподілу продукції з єдиного центру материнської компанії та функціонує на принципах корпоративної власності і має значний вплив на економічну сферу водночас декількох країн світу.

Нині в секторі ТНК домінують компанії фінансово-інвестиційної сфери діяльності, а також ті, що пов'язали своє функціонування зі сферою нерухомості. Проте й ті, які мають вплив у сфері промислового розвитку, володіють безумовним пріоритетом у використанні технологічних інновацій, неспроможні реалізувати свій глобальний інноваційний потенціал без продуктивної взаємодії з материнськими і приймаючими країнами на засадах стратегічного партнерства.

Українським підприємствам із метою формування власних конкурентних переваг на міжнародних ринках слід вступати в співпрацю з іноземними ТНК не як джерела дешевих сировинних ресурсів або відсталого технологічного приросту, а використовувати переваги залучення ПІІ.

Отже, перспективи подальших досліджень мають перебувати в площині розробки механізмів стимулювання створення національних ТНК, підтримки їх розвитку на засадах державно-приватного партнерства, адже саме цей шлях дасть змогу сформувати сектор високотехнологічних конкурентоспроможних вітчизняних компаній, здатних гідно конкурувати у світовій економіці.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бак Г.О. Лідерство транснаціональних корпорацій у світовому створенні інновацій / Г.О. Бак // Економічний часопис-XXI. – 2012. – № 3–4. – С. 16–19.
2. Камінська І.М. Фінансова спроможність регіонів України у контексті євроінтеграційних процесів / І.М. Камінська // Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія». – 2009. – № 6(23). – Ч. 1. – С. 282–292.
3. Кривов'язюк І.В. Підприємство в умовах ринку : [навч. посіб.] / І.В. Кривов'язюк. – К. : Кондор, 2009. – 840 с.
4. Кривов'язюк І.В. Функціонування та розвиток підприємств в умовах кризи: системно-аналітичний підхід : [монографія] / І.В. Кривов'язюк. – Луцьк : ЛНТУ, 2012. – 392 с.
5. Мекшун П.В. Позитивні риси та загрози транснаціоналізації економіки України / П.В. Мекшун // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 10. – С. 84–88.
6. Мікаелян С.Г. Позиції ТНК на світовому ринку високотехнологічної продукції / С.Г. Мікаелян // Ефективна економіка. – 2014. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2690>.
7. Павлов В.І. Ринок цінних паперів в умовах приватизації: регіональний аспект : [монографія] / В.І. Павлов, І.В. Кривов'язюк. – Луцьк : Надстир'я, 2002. – 160 с.
8. Пенська І.О. Особливості впливу ТНК на економічний розвиток України / І.О. Пенська // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2015. – № 3(80). – С. 114–124.
9. Ракітіна Н.О. Конкурентоспроможність транснаціональних корпорацій високотехнологічного бізнесу : дис. ... кандидата екон. наук : спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / Н.О. Ракітіна ; Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. – К., 2016. – 285 с.
10. Скавронська І.В. Місце і роль ТНК у розвитку національних економік / І.В. Скавронська, О.В. Мадараш // Молодий вчений. – 2016. – № 4(31). – С. 197–200.
11. Терехов Є.М. Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток національних економічних систем / Є.М. Терехов, О.В. Прокопенко // Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка». – 2010. – № 1. – С. 103–113.
12. Терехов Є.М. Транснаціональні корпорації, прямі іноземні інвестиції і глобалізація сучасної світогосподарської системи / Є.М. Терехов // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Фінансовий ринок України: стабілізація та євроінтеграція : зб. наук. праць ; Львівський ін-т банківської справи Ун-ту банківської справи Нац. банку України. – Львів, 2009. – Вип. 2 (72). – С. 413–420.
13. Чумак Н.В. Проблемні аспекти діяльності транснаціональних корпорацій в Україні / Н.В. Чумак // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип. 9. – С. 719–723.
14. Щербак А.В. Глобалізація і ТНК в світовій економіці / А.В. Щербак, А.А. Семенов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/31_ONBG_2009/Economics/54507.doc.htm.
15. Forbes. The World's Biggest Public Companies 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.forbes.com/global2000/>.
16. Fortune / Annual ranking of the world's largest corporations 2014 / Global 500. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fortune.com/global500/>.
17. The World's Most Innovative Companies / Forbes, 2015. – [Electronic recourse]. – Accessed mode : <http://www.forbes.com/innovative-companies/list/#tab:rank>.
18. World Investment Report 2016 – Investor Nationality: Policy Challenges. – UNCTAD, United Nations. Geneva, 2016. – 232 p.